

GARDA DEZSŐ

GYERGYÓREMETEI ERDŐMUNKÁSOK TEGNAP ÉS MA

TÖRTÉNELMI VISSZAPILLANTÁS

Ember és táj kölcsönösen befolyásolják egymást. Az ember átalakítja az őt körülvevő természetet, de a természet is visszahat az ember gazdasági-társadalmi életére. Ez a megállapítás különösen jellemző Gyergyóremetére, arra a székely településre, amely a Gyergyói-medence északnyugati részén alakult ki, a Görgényi-havasok két óriási vulkánja: a Fancsal és a Mezőhavas keleti lejtője alatt. Valaha nagy kiterjedésű, sűrű erdők borították a vidéket.¹ Ezt a természeti valóságot az ember a XVI. század második felétől kezdődően a maga szükségleteinek megfelelően formálta át. Amint azt nagyon érzékletesen mutatja be Bocskor János 1838-ban: „A temérdek fenyeseknek irtása kétségtelenül cél szerinti, jó és a legszükségesebb volt bizonyos idő pontig, valameddig tudniillik a nép sürgetőbb szükségeire elég mértékben gyümölcsöző földek irtása által borzasztó vadonból hasznos, termő, kies helyekké varázsolgatva, a késő utódoknak örökös joggal megszereztek.”²

Képes volt-e az így nyert mezőgazdasági terület biztosítani a lakosság számára a megélhetést? A kérdésre 1785-ben maguk a remeteiek így válaszolnak: „A mű határunk két fordulóra lévén felosztva, fele résziben termékenyebb, más résziben pedig sovány. Mindazonáltal ha a föld jól megtrágyáztatik, háromszor... megszántatik, megterem olykor, midőn az idő néki szolgál, elegyes búzát, rozst, árpát, borsót, lencsét, kendert, lent és más kerti veteményeket, úgy mint káposztát, hagymát, murkot, petrezselymet, salátát és több efféléket, midőn pedig nem trágyáztatik, zabnál egyebet nem terem. Egyébként az mű határunk a több falu határánál alábbvaló és az föld itten négy ökrön míveltetik.”³ Egy fél évszázaddal későbbi forrás pedig a következőképpen értékeli a növénytermesztés lehetőségeit: „Termékei közt a rozs említhetőbb. Ez, mint a gyergyóiak mondják, művelés után jól terem. E nagy igazság, mindazonáltal bő termésű éveiket hazánk némelly részeiben krónikába írják mint szűk időt.”⁴ A termőföld eltartó képessége tehát szűkre szabottnak minősülhetett, különösen akkor, ha a lakosság számbeli növekedését is tekintetbe vesszük:

*1567-ben 30, 1614-ben 140, 1703-ban 450, 1726-ban 585, 1761-ben 758, 1785-ben 834, 1838-ban 2759 fő.*⁵

¹ Endes Miklós: *Csik-, Gyergyó-, Kászon-székek földjének és népének története 1918-ig*. Budapest, 1938. 465.

² Bocskor János: *A szép tavasz beköszöntésének a gyergyói tutajozó székelemeknek, I) Fáradsága, II) Jutalma*. Nemzeti Társalkodó, 1838. II. 28.

³ Conscriptio Urbarialis Pagi Gyergyó-Remete, 1785. augusztus 20. Országos Levéltár, Budapest.

⁴ Vándor: *Közlemények Erdélyről: Gyergyó*. Nemzeti Társalkodó, 1839. II. 142.

⁵ Kis Apostol. 1937, április 11.

Jellemző, hogy az 1785–1838 között eltelt 53 év alatt a lakosság növekedése 3,3-szeres volt. És ez a népességi robbanás Gyergyó legterméketlenebb szántóterületű településén következett be. A termőföld minősége korlátozza a lakosság számbeli növekedését, a remetei ember tehát ismét a természet felé fordult, és megtalálta benne a megélhetés új forrását, az erdőt. „Fenyő fánk, mint épületre való, elégséges és nem messze van” – vallják a remeteiek 1785-ben.⁶ Ezt az életlehetőséget az egykori gazdaságvizsgálók is észrevették: „...a térhelyen nem termik gyümölcs, szőlő és törökbúza, hanem csak rozs, árpa, zab, az is az odavaló nagy népesedéshez képest oly kevés, hogy azzal háziszükségeit alig érik be fél évig s ha a mindenekről gondoskodó istenség felőlük is másképpen nem gondoskodott volna, veszniek kellene; de adott nékiek fenyvest, mi nélkül mások sok ezren el nem lehetnek.”⁷

A fakitermelés és -értékesítés tehát már két évszázaddal ezelőtt tudatosuló lehetőség volt. Ez utóbbival kapcsolatban idézzük: „Tutajozó vizünk az itten lefolyó Maros vize, mellyen magunk és királyi tutajokat szoktunk lehordani.”⁸ A tanúság szerint tehát a tutajozás már a XVIII. században a földművelést és az állattenyésztést kiegészítő foglalkozásként szerepel. A XVIII. század utolsó évtizedében és a XIX. század első két harmadában megváltozik a foglalkozások fontossági sorrendje. Előtérbe kerül a tutajozás és a tutajozással összefüggő fakitermelés. A „pénzkeresés módjá”-ról szólva a gyergyóremeteiek 1820-ban első helyen a tutajozást és tutajkészítést említik: „Ez áll egészen a tutajnak készítéséből, amelyen szoktak hordani deszkát, lécet, szarufát és más eszközökre kívántató, fákat, s mivelhogy a Maros vize ezen falunak egyik oldalát mossa, az itt való nép a szántás-vetés után lenni szokott terményeknek fogatkozásait ebből szokta kiállani. A tehetősebb gazdák tutajokat és deszkát készítenek, a szegényebb rendűek azokat alkalom szerint való fizetés mellett a Maroson a külső fátlan helységekre leszállítják.”⁹

A tutajozást természetesen megelőzte a fakitermelés. A tutajhoz szükséges fát egy évvel a tutaj elkészítése előtt vágják ki. Fodor András a következőképpen mutatja be ezt a munkafolyamatot:

„Azonnal, hogy május elején a nap mindinkább közeledésével a havasokról olvadni kezd a hó, minden házi gazdák cselédeikkel együtt – egy héti eledellel magokat ellátva – felmennek a fenyvesbe, s ott a legegzenesebb fákat, mellyek tutajoknak alkalmasak, kiválasztván azokból annyit vágnak le, mennyit a békövetkezendő télen Marosig lehordatni képzelnek; azután a fa vastagabb végét deszkáknak, más részét 6–7 vagy 8 ölnyi hosszúságra – mint telik – meghagyván, ágas részeit levágják, s úgy hagyják mintegy két hétig; ezek elteltével pedig, mivel a fa héjától akkor hámlik legjobban, viszont felmennek, meg-

⁶ Conscriptio.... 1785. augusztus 20.

⁷ Fodor András: *A Maroson mint Erdély legnagyobb folyó vizén mostan divatozó kereskedésről, s ezt nagyon hátráltató okokról.* Nemzeti Társalkodó, 1837. I. 138.

⁸ Conscriptio... 1785. augusztus 20.

⁹ Conscriptio ... 1820. szeptember 10.

hántják és oly helyre rakásolják út mellé közel, hol télben, midőn legnagyobb a hó, 4 láb hosszú szánjaikkal hozzájuk legkönnyebben férhetni gondolják. Ily móddal 12 szálból álló tutajfa elkészítése egy embernek 6, a Marosig lehordása ugyanannyi napi fáradságos munkájába kerül. Mikor a szálak lehordatnak, 2 ökör után kurta szánra felteszik a tutajfa vastagabb végét s Marosig vontatják az 7–8 öles fát, hova, ha reggeli 4 órakor indultak meg, csak esti 9 vagy 10 órakor érkehetnek el. Külön vágatnak a szarufák és hajóknak való matériálék, mi végre ifjú fenyőfák választatnak, mellyeknek vastag s könyökösen elterjedt gyökereik vannak.”¹⁰ Bocskor János ezt a tevékenységet, különösen a szállítást, igen érzékletesen mutatja be: „...midőn mások a szendergő természet ölében békében alusszák édes álmokat, a tutajozó csikorgó leghidegebb fagyban, éjfél tájt, oda hagyja meleg ágyát; midőn a hold világol, éjjeli három órakor, százak és többek társaságában már a havas derekán hajtogat óriási hegyeken keresztül, két-három mérföldnyi távolságra, övig és feljebb érő hóval fedett gerendáihoz rontandó. Mennyi fáradság a temérdek hó alatt heverő fenyő gerendát kivájni, és annak vastagabb részét a parányi szánra felkínzani! mennyi vigyázat és baj, most feletébb szoros ösvényeken, majd borzasztó mélységgel határos oldalakon, egekkel vetélkedő meredek hegyek tetejére érni és a magosból több óráig hét-nyolc öles fadarabbal úgy lejtetni, hogy mindenestől iszonyító mélységbe ne romoljanak, avagy eligázott ökreikben tettemes kár ne történjék! A fenyőgerendát haza vonszoló barom is igazán erőt gyengítő izzadsággal érdemli naponkénti szénáját...”¹¹

A tutajfának a Maroshoz való leszállítása után kezdődött a tulajdonképpeni tutajkészítés. Fodor András a következőképpen mutatja be ezt a műveletet:

„Ha már ily móddal a tutajfák a Maros partjára egybegyűjtettek, azoknak összekötéseikhez fognak, s minden szálfá felső színét megfaragják, hogy némelyiknek kitetsző görbeségét elrejtsek, vastagságát pedig kitüntessék; azután mindegyiket egyforma hosszúságra le-, két végét pedig tenyérnyire bé- s kivágják az összekötő hevedereknek helyet csinálni, melyeket minden szálfához vastag faszegekkel foglalnak le, úgy, hogy mindenik szál a másik mellett szorosan fekügyék; mit így véghez vinni nem oly könnyű dolog, mint képzeltek, mivel hogy a görbe fát is ki lehessen egyenesíteni, ama több egybekötő vas láncok s emberi segedelmek kívántatnak; minek okáért egy fertálytutaj békötése legszorgalmasabb munkájú embernek is egy héti munkájába kerül; és így erdőben levágásra, megtisztításra, héja lehántására, bátorságos helyre el-, majd onnan Marosra lehordására, egybekötésére 12 ökrös s annál még több kézi napszámok szükségesek. Minekutána ilyképpen elkészítettett a tutaj, több emberek segítségével által Marosba taszítatik; aztán mindkét végire járnak, ezekbe kormányzó lapátok helyeztetnek és végre deszkákkal megrakatnak – minden fertály 100 szállal, mely két 50 szálú rakásból áll –, a midőn már kész a tutaj tökéletesen és eladható

¹⁰ Fodor: *i.m.* 139.

¹¹ Bocskor: *i.m.* 27.

vagy akárhová indítható... Közönségesen minden fertály tutajhoz 12 szálfát vesznek, melyekből 2 német öl szélességre terjedő tutajra kell kitennie; de ha a 12 szálból ki nem telik, akkor a 13-ikat is hozzája veszik, azonban az ily tutaj gyenge; mindazonáltal, ha a szálak vastagok, csak 8–9, legfeljebb 10 szálból is 2 német ölnél szélesebb tutaj telik ki. A tutajok pedig 3 osztályúak szoktak lenni 6–6 1/2, 7 1/2–8 öl hosszúságúak.”¹²

Fodor András leírását olvasva azt hihetnők, hogy ezt a nehéz munkát, amelyet a tutaj elkészítése jelentett, nagyon jól megfizették. Bocskor János gyergyóremetei pap azonban az ellenkezőjéről győz meg minket: „...lépéseim gyakran elvezettek a tutajt készítőknak természeti ártatlan együgyűség és őszinteség kellemesítette körébe, hol még most is foly a burkus, török, francia háborúkróli beszéd. Körükben mulatásom ideje alatt gyakran tudakoltam, mi legyen jutalmok legfőbb mértékben izzasztó fáradságoknak? Talán csekély jutalmaztatásokat szégyelvén, feltételemre engemet felvilágosítólag határozottan válaszolni egy ideig vonakodának; de bár hallgatott is nyelvek, eleget mondtak kebleikből emelkedő sűrű sóhajtásaik, és komoly képekből csakhamar kiolvasám, hogy vérzik szívek terhes munkájuk csekély jutalmán; végre ők is csaknem könnyes szemekkel nyilatkoztatták, hogy jobb, célarányosabb volna szorgalmatosabban és többször az eke szarvát, mintsem az apacsnyit, vagyis a kormányfát fogni, mert a tutajgerendák szállítása következtében kipusztultak sok izmos jó ökreikből, a havasokban sokaknak elvette a hideg a lábát s több efféle; még az idén legalább Remetén a legszebb, legnagyobb és egész faluban híres tutajért 25 német forintnál többet fertájonként nem adtak; sőt résztvevőleg láttam olyanokat is, kik békötött és Marosba szállított közepes tutajokért nyolc, kilenc magyar forinttal jutalmaztattak.”¹³

Nem fizettek jobban a tutajosoknak sem: „Egy fertály tutajnak Gyergyóból Vásárhelyig való kiszállításért gátvámokkal, s béresek fizetésével együtt 15–18 forintok kívántatnak; onnan. Malomfalváig 1 frt. fizetetik, hol 4 fertályból egy egész tutaj köttetik egybe 16 bajnok szegek és vessző gúzsok által, s így egy tutaj egybekötése 2 váltó forintba kerül. Azonkívül venni kell minden tutajhoz egy vastag 7 öles kötelet, melynek 3 forint az ára: egy élésládát, melybe a béresek úti eledeleiket – mint kenyeret, szalonnát, túrót, lisztet, lencsét, borsót, fuszulykát, kását, sőt, pálinkát, ecetet – zárják; továbbá fazakat, lábasokat, tálakat, kanalakat, üstöt, ivóedényt, s néhány nagy fűrűkat, midőn nagy számból álló tutajok vitetnek, melyeknek vitelökre minden tutajhoz két leány kívántatik, kiknek Lippáig együtt ételen Lippáig 35–40 váltó forintot szoktak fizetni.”¹⁴

A tutajkészítés és a tutajozás mélyreható változásokat idézett elő Gyergyóremete lakóinak gazdasági-társadalmi életében. Ezt a változást ismét Bocskor János mutatja be nekünk: „A tutajt készítő csekély jutalmaztatásának csaknem legfőbb oka az, hogy közülük igen sokan szeretik a mezei gazdaság elrestelése következtében készítendő tutajaikra

¹²Fodor: *i.m.* 139–140.

¹³Bocskor: *i.m.* 33.

¹⁴Fodor: *i.m.* 140.

pénzt szép mennyiségben előre felvenni, s a mi több, a már elkészített tutajok árát inkább az előlegesen fizető havi kereskedő kénye határozza meg.”¹⁵ A tutajozás és tutajkészítés néhány kortárs vélekedése szerint a mezőgazdasági munkák elhanyagolásához vezetett; ez pedig a fakitermelő életformát vállalókat a kereskedőkkel szemben függő viszonyba hozta. Betegh Imre több mint egy fél évszázad múltán, 1895-ben e gazdasági függés következményeit is bemutatja: „Amíg az ősiség el nem töröltetett, minden székely katona, sőt még a jobbágy is birtokos ember volt s ma a nép legnagyobb része birtoktalan lett.”¹⁶ Az 1871. évi arányosítási és tagosítási törvény ugyanis az erdők tulajdonjogában is változást hozott. A feudális faluközösségi tulajdont eszmei arányrészek szerint polgári tulajdonná változtatták. Az arányjogok adásvétele, az ezzel kapcsolatos visszaélések pedig igen sok erdőtulajdonos fakitermelőt változtattak át birtoktalan nincstelen erdőmunkássá. Erről Nagy András a következőket írja: „... az erdőjog nagyon gyakran csak egy liter pálinkát ért a tudatlan tulajdonosnak. Az így hitelezett literék értéke mikor elérte a telekkönyvi átlag értékét, szépen átment a Mélik nevére, amit azonban sok esetben csak az illető halála után hajtottak végre. Így történt, hogy fél évszázad múlva, amikor a határ tagosítva lett, a Mélik birtok (kereskedő) 665 kat. holdat tett ki. Sajnos a székely nép rabja volt akkor is a szeszes itálnak, és ezen az úton úszott el a sok erdőjog, melyek felszaporodván, a tagosításnál havasokat tettek ki. Az erdő kitermeléséhez szükséges élelem, a háztartáshoz szükséges igásökörre pénz, az ital bármikor rendelkezésre állott a székelyeknek Méliknél, de vigyázva, hogy a gazda teherbíró képességén felül ne haladjon az adósság. Ha fizetni nem tudott, dolgozott, és ezzel fizetett. Sajnos a nép számolással nem sokat törődött. Így történt például, hogy tutajozáshoz az élelmet, italt, ruhát, mindent kölcsönre vett fel a Mélikboltban, és amikor hosszú idő után a munka befejeztével el kellett számolni, nemhogy kapott volna a vállalkozásból pénzt, hanem adóssággal maradt.”¹⁷

Az általános elszegényedéssel egyidőben a fa kitermelése óriási méreteket öltött. Bocskor János már 1838-ban az erdők kiirtásának veszélyéről panaszkodott: „A tutajgerendákra alkalmas fenyőket nevelő erdők székely kifejezésként nagyon messze mentek... Igazán lassan jól elstáltak és miért? Hajdan háború izentetett vala a roppant fenyeseknek, régen elvül tüzetett ki az erdőknek tűzzel, vassal rend, és kímélés nélküli pusztítása és fájdalom! a csata több századok óta szüntelen folyt; békekötéshez még nincs remény!”¹⁸ A következmény nem váratott sokáig magára: a XIX. század utolsó évtizedeiben a határban lévő erdők nagyobb részét kiirtották. A tutajozás méretei csökkentek, és lassan már csak szórványtutajozásról lehetett szó. A lakosság létszáma viszont időközben kétszeresénél is nagyobbra növekedett. A fentebb közölt adatsort folytatva:

¹⁵ Bocskor: *i.m.* 34.

¹⁶ Betegh Imre: *Prostatu necessariae netitiae. 1895. január 20.* Gyergyóremete. Községi Levéltár.

¹⁷ Nagy András: *Adalékok Gyergyóremete község történetéhez.* Gyergyóremete, 1972. Kézirat.

¹⁸ Bocskor: *i.m.* 34.

1838-ban	2759 fő
1870-ben	3859 „
1880-ban	4252 „
1890-ben	5484 „
1910-ben	6207 fő ¹⁹

Az erdők pusztulását a mezőgazdasághoz való visszatérésnek kellett volna követnie. De a termőföld gyenge minősége, a lakosság birtoktalansága ezt lehetetlenné tette. Nem maradt más választás, mint távoli vidékek erdőin munkát vállalni.

AZ ELVÁNDORLÓ NÉPTELENSÉG

Az erdőmunkával kapcsolatos munkaerővándorlásról elsőként a gyergyóremetei plébános, Betegh Imre tudósít, aki 1895-ben összeírja a lakosság létszámát, mert „a politikai hatóság a legrosszabb és leghiányosabb módon állítja össze őket. Ők – állapítja meg – azokat veszik fel, kik hon vannak, a többiekéről azt mondják, ott veszik fel, ahol vannak.” Ezt követően felteszi a kérdést: „de vajon akik a legtávolabbi havasokon vagy az országon kívül, például százával munkára vannak, ki veszi fel?” Hiszen „az országnak alig van része, hová munka és foglalkozás tekintetében el ne jutnának”.²⁰

Betegh Imre állítását a Csíki Lapok egyik 1898-i számában *Gyergyói kivándorlók* címmel megjelent tudósítás is igazolja, mely szerint: „Ez évben különösen Gyergyóremetéről mentek ki tömegesen munkások, állítás szerint mintegy 500-an. Itthon elszerződtek, egy forint előleget kaptak, s ezzel nekiindultak a nagy útnak, Piatraíg gyalog, onnan vasúton Moldva különböző helyeire. Egy részük most kezd visszajönni szégyenkezve, szálnalmas állapotban. Ki vannak merülve a munka és a hosszú út fáradalmaitól, ruhájuk piszkos cafatokban lóg le róluk... A keserű csalódások miatt átkozzák útjukat, mert teljesen három havi munkájok után egy-egy 3 forintot hozott haza, amivel azt se tudja, mit csináljon, ruhát vegyen-e vagy azt az adósságot törlessze, amit itthon a családja csinált. Munkájok volt künn bőven, s az asszony nép 50 kr-t és élelmet kapott napjára, a férfiak pedig 75 kr-t és szintén élelmet: de kedvezőtlen volt az időjárás, az esős napokat leszámították, s azonkívül különböző megrövidítéseket szenvedtek.”²¹

Ugyanakkor a Csíki Lapok által közölt 1901-es népszámlálási adatok az 5553 lakosú Remetén 637 erdőmunkást említenek, akik távoli vidékeken jutottak munkalehetőséghez. Ez a szám a község lakosságának 11,47%-át, a Gyergyói-medence 12 községéből távollevő, összesen 2727 munkás 23,35%-át képezte. A munkaerővándorlásnak különben hagyományai voltak Remetén, de a tutajozás gazdasági jelentőségének csökkenése az erdőmunkával kapcsolatos munkaerővándorlást döntő súlyú jelenséggé alakította. A Moldvába való utazás egy-egy gyergyóremetei számára már csak azért is kedvező volt, mivel vétség, büntény esetén ott nem von-

¹⁹ Magyar Statisztikai Közlemények. 1. 42. 46. 48. 52.

²⁰ Betegh: *i.m.*

²¹ Csíki Lapok, 1898. augusztus 3.

hatták őket felelősségre. Így például a gyergyóremetei bíró, György István a gyergyószentmiklósi járásbíróóság 1899. január 21-én kelt ama kérésére, hogy Albert Lajos remetei lakos számára az ítéletet kézbesítse, azzal válaszol, hogy „Albert Lajos Romániában van és az ítélet hiteles mása még mindig kézbesíthető nem volt”²².

1914-ig a Kárpátokon túl csak „passport” birtokában lehetett munkára menni. A remeteiek azonban gyakran útlevél nélkül lépték át a határt. Ezt bizonyítja a 367-es számú, 1889. július 13-án kelt és a községi elöljáróságnak címzett felszólítás is: „Felhívom az elöljáróságot jogtalan határátlépés miatt vizsgálat alatt álló f. hó 12-re kitűzött tárgyaláson meg nem jelent odavaló Nagy József és Balázs Józsefet, kik múlt hó 28-án tértek Romániából vissza, rászoritani, hogy itten különbeni elővezetés terhe mellett jelentkezzenek. Nagy János az Andrásé megjelenvén, a kihágás elkövetését tárgyalja.”²³

Az 1870–90-es évektől az első világháborúig a tutajozás arányaiiban számottevő mértékben csökkent ugyan, de még számításba kell vennünk mint alapfoglalkozást, amely kiegészítette a fakitermelést. A két világháború között azonban már az erdőmunka vált a férfiak döntő súlyú alapfoglalkozásává. A gyergyóremetei erdőmunkás jelen volt a Piatra Neamț, Brad, Bușteni, Tarkő, Gyula (Szeben megye), Péntekpatak, Kovászna, Ratosnya, Palotailva, Maroshévíz, Karánsebes stb. környéke fakitermelő telepein. A férfiak munkaerővándorlása eléggé általános volt. Még a 15–20 holdas gazdák is részt vettek az erdőmunkában, ha nem is mint favágók, de a szállításból kivették a részüket.

A munkaalkalmak keresését előidéző okok közül a remetei határ gyenge voltáról már szóltunk. A mezőgazdasági terményekben sok kárt okoztak a gyakori utófagyok és a rövid termésidő is, hiszen itt a meleg napok száma legalább 35-tel kevesebb, mint a Mezőségen. A másik ok a földbirtok igazságtalan elosztása. Az 1938-as felmérés szerint a következő volt a helyzet:²⁴

Birtokkategória (hold)	Családok száma	Családtagok száma	Összesen birtokolt földterület (hold)
0–1	300	1100	201
1–5	650	2240	3150
5–10	374	1420	3297
10–20	303	1122	6212
20–50	120	480	3502
50–100	15	60	940
Összesen	1762	6422	17 302

A fenti adatok alapján az egy főre és az egy családra eső földterület nagyságát is kiszámíthatjuk. A 17 302 hold megművelhető földterületből 1 családra átlagban 9,71 hold, 1 családtagra pedig 2,69 hold jutott. A birtokkategóriákon belüli megoszlás pedig a következő:

²² Csíki Lapok, 1901. február 20.

²³ Községi Levéltár. Gyergyóremete. György István remetei bíró levele a Gyergyószentmiklósi Járásbíróóságához, 1899. január 21.

²⁴ Községi Levéltár, Gyergyóremete. Birtokmegoszlási kimutatás 1938-ból.

Birtokkategória (hold)	Egy családra	Egy családtagra
	jutó földterület (hold)	
0–1	0,67	0,18
1–5	4,84	1,40
5–10	8,81	2,32
10–20	20,50	5,54
20–50	29,18	7,29
50–100	62,66	15,66

A harmadik ok a lakosság jó ütemű szaporodása. Az 1934. év születési adatait tanulmányozva, a Gyergyói Lapok cikkírója megállapítja: „a legnagyobb szaporodás Remetén van, született 1934. év folyamán 257, elhalt 164. Köztudomású, hogy Remete a gyergyói fennsík legszegényebb községe, határa gyenge és iszapos és vad talajú, erdője is legkevesebb van. Népe erőteljes vas szorgalmú. Mint a népes méhcsalád folytonosan rajzik. Amerikában is az innét kivándorolt gyergyóremeteiek külön községet alkotnak, azt is Remetének nevezték el. Románia különböző vidékein is találkozunk Remetéről oda települtekkel, névleg Körtvélyfáján, Radnótfáján és még több más helyen. Ebből tisztán látszik, hogy azon nép boldogul, mely nem fél a gyermekáldástól, ennek nagy és hatalmas lesz nemzedéke is.”²⁵ A kivándorlás azonban számottevő méretű volt. Ezt bizonyítja a Gyergyói Újság 1927. április 9-i cikke is: „Remetén a rossz megélhetési lehetőségek miatt már két év óta folyik a székelység kivándorlása, és alig van rá mód, hogy azt meg lehessen akadályozni. Eddig 50 család vándorolt ki részben ismeretlen helyre s a Szilágyságba.”²⁶ Az 1926–28-as évek közötti kivándorlás három irányban történt. Az egyik irány Marosvásárhely és Szászrégen környéke volt. A hagyomány szerint az elvándorlókat György Mózes Feri bácsi vezette. A kivándorlásra az adott alkalmat, hogy a ház- és a telekárak Szászrégen és Marosvásárhely környékén a gyergyóremetei árakhoz viszonyítva jóval alacsonyabb szinten voltak. Remetén viszont igen nagy volt a házak és a telkek iránti kereslet. Az elvándorlók bútoraikat, valamint mezőgazdasági eszközeiket tutajjal és szekerekkel szállították el.

A másik – a Gyergyói Újság által is említett –, Szilágyság felé irányuló elvándorlás szintén igen jelentős volt. 1926–28 között például Érmindszenten szereztek maguknak földet a remeteiek; többek közt az Ady-birtokot is megvásárolták. A kivándorlókat Bakos Imre, Bakos Ferenc, Balázs János és Portik János vezették; 1947-ig ez utóbbi lakott Ady szülőházában. Ezek a kivándorlók szekéren és vonaton még a gazdasági épületek egyes részét is magukkal vitték. Érmindszenten a tanyát napjainkban is kizárólagosan remeteiek lakják.

A kivándorlás harmadik iránya Észak- és Dél-Amerika. Ennek a népmozgásnak egyik irányítója a Fehér család volt. A remeteiek nagy része Argentínában telepedett le. A Gyergyói Újság 1928. május 6-i vezércikkében a következőket olvashatjuk: „Tegnapelőtt két remetei ember keresett fel [...] azt beszéltek, hogy nagy tervük van. Amerikába indul-

²⁵ Gyergyói Lapok, 1935. március 9.

²⁶ Gyergyói Újság, 1927. április 9.

nak, nemcsak ők, hanem az egész falu. Ott akarják megpróbálni, hátha nem mindenütt ilyen cudar rosszak a megélhetési, létezési viszonyok.”²⁷ A gyergyói hetilap június 10-i vezércikkéből már arról értesülünk, hogy „Remetén nagyszerű talajra talált a kivándorlási ügynökök munkája. A sok székely család után, amely eddig elhagyta a szülőfaluját, egy újabb tíztagú kivándorló csoport indult el pünkösöd napján Dél-Amerika felé. Még sokan vannak, akik kivándorolni készülnek.”²⁸ Az Újvilág földjére távozók sorsáról Nagy Dénes 1928. május 14-én kelt leveléből értesülünk! „Kedves Édesapám, mostan panaszodom ki magamat, mint idegenbe és más világrésről adom át panaszaimat magának kedves édesapám, mert nekem is csak megesett a szívem, mikor a 25 ezeret olvasta át nekem, akkor láttam, hogy minden ezresre a könnye kiesett. Én is elég sajnálattal voltam, vagyok most is, hogy milyen nagy nyomorban hagytam egyedül magát. [...] Én is, ha az Isten munkát rendelne, hogy valamit szerezzek útravalót és bár valami felesleget, hát azonnal hazamennék, mert most itt vagyok Montevideóba, ez az Uruguay. Igaz, hogy jól megfizetik, ha dolgozhatik az ember, mert egy napra napszámba ha dolgozhatik 3 peszolt fizetnek és legdrágább a pénze ennek az országnak. De nagyon sokan vagyunk is és két évet el kell csavarogjunk, hogy munkát kapjunk. És most megyünk Brazíliába, csak az a baj, addig nem tudunk menni, míg valamit nem szerzünk. De itt is az a hír, hogy mindenütt sokan vannak a kivándorlottak s pediglen ha Brazíliában nem lesz jó, akkor megyünk Argentínába...”²⁹

A hagyomány szerint az 1926–28-as kivándorlás során több mint 150 család távozott.

1940-ben újabb kivándorlási hullám jelentkezett Remetén. Ekkor megközelítőleg 200 család hagyta el a községet. Az új otthon a Szatmár megyei Börvely község volt. Az itteni remeteiek 1944-ben a Dunántúlra vándoroltak, és Biatorbágyon telepedtek le.

A második világháború számtalan nehézséget, sok szenvedést jelentett a gyergyóremetei erdőmunkás családok számára. A két világháború közötti időszak, valamint a világháború alatt szerzett szomorú emlékek nyomot hagytak az emberek tudatában. Ez a magyarázata annak, hogy az 1946–47-es években sem csökkent a nép mozgalma. Az 1946–47-es elvándorláshoz hozzájárult az 1946-os nagy éhség is, amikor a lakosság hosszú hetekig nem látott kenyeret. Az elköltözés alkalmával az elvándorlók szintén tutajokkal szállították bútoraikat a Maroson. A falut elhagyó lakosság a következő helységeken talált otthonra:

Radnótfája	70	család	Ratosnya	10	család
Nagyernye	16 (36)	„	Marosludas	7	„
Sáromberke	30	„	Szászváros	7	„
Görgényüvegsűr	30	„	Dedrád	5	„
Marosszentgyörgy	18 (28)	„	Remeteszeg	5	„
Körtvélyfája	5 (20)	„	Görgényszentimre	5	„
Nyárádtó	15	„	Teke	3	„

²⁷ Gyergyói Újság, 1928. május 6.

²⁸ Gyergyói Újság, 1928. június 10.

²⁹ Gyergyói Újság, 1928. június 24.

Ha átlagosan öt tagból állónak vesszük egy családot, akkor az 1946–47-ben kivándorló 233 család 1165 főt tett ki, egy közepes erdélyi falnyi lakosságot.³⁰

AZ ERDŐMUNKÁSOK ÉLETE

Remetén, a Gyergyói-medence legszegényebb helységében a lakosság nagy részének megélhetését elsősorban az erdőmunka biztosította. Az erdő átszötte mindennapi életüket, és egy új életformát alakított ki, amelynek főbb jellemvonásait az alábbiakban szeretnők bemutatni. Mivel ebben az életformában elválaszthatatlan egységet alkot a közösség és annak munkája (szervezettségi formáival, munkafolyamataival stb.), amelyek kölcsönösen hatnak is egymásra, kénytelenek voltunk a szociológiai felmérésen túli területekre is kiterjeszkedni, vállalva egy bizonyos eklekticizmus kockázatát.

Szervezettség és munkarend a század első felében

Az erdőmunkásokat egy vállalkozó toborozta és alkalmazta. Munkaköréből kifolyólag népszerű embernek kellett lennie. Ő tartotta fenn a kapcsolatot a munkások és a „cég” között. Kiharcolta azt, amire a munkásoknak szükségük volt. Ha a fakitermelő vállalat nem teljesítette ezeket a feltételeket, az erdőmunkára nem kapott embert. A vállalkozó névsort vezetett, megszervezte az utazást és a szállást, megfelelő fizetés ellenében biztosította a „prémondát”, és ő volt az, aki kimérte a megmunkálandó területet is. Munkájában támogatta egy-egy írni tudó munkás, aki a fákat mérte és segített a terület elosztásában.

Az erdőmunka elterjedtségét, méreteit bizonyítja az a tény, hogy a község férfilakossága, egy-két kivételtől eltekintve, járatos volt a fakitermelésben. Már 16 éves koruktól az erdőn dolgoztak, ahol apjuk vagy az ő hiányában a nagyobb testvér, illetve egy rokon tanította be őket az erdőmunkára. Az ifjút igazán megfelelő munkaerőnek általában a katonaság letelte után tekintették.

Az erdőmunkások „nyáj”-ba tömörültek. A munkacsoportok tagjainál a kor nem számított, hanem a hozzáértés volt a meghatározó. A fadóntéssel foglalkozó nyáj általában 6 emberből állt. Ebből kettő dolgozott fűrészszel, egy munkás elöl „félígelt”, egy másik munkás „csapolta” a fát, majd a csoport két tagja utána hántotta a kérget. A nyájba tartozók ezeket a munkaműveleteket felváltva végezték. A csoport kialakításának döntő feltétele volt, hogy a fűrészszelésnél és a hántásnál az egyik munkás jobb-, a másik pedig balkezes legyen. A tagok annyira összeszoktak, hogy gyakran 4 évig is együtt dolgoztak. A munkacsoport vezetésére egy nyájvezetőt is választottak, minden különösebb szertartás nélkül. Később szokássá vált, hogy a nyáj vezetésével a vállalkozó bízta meg valamelyik bizalmas emberét. A vezetőnek „tisztességes” munkásembernek kellett lennie. Reggel ő ébresztette a munkásokat, ő osztotta szét a munkát a nyáj tagjai között, és ő diktálta be a vállalkozó-

³⁰ Nagy: *i.m.*

nak, hogy ki mennyit dolgozott. A csoport többi tagjainak beleegyezésével jogában állt elküldeni azt a munkást, aki nem jól viselkedett.

Az erdómunkások öltözéke: házilag szőtt condraposztóból készült mellény és kabát. Télen juhbőrbundát vagy szűrt viseltek.

Az erdómunkások a vágtéren kalibában laktak. Ez négyszögű gerendából készített épület volt, kezdetben két férőhelyes, később 4–6, esetleg 8 embernek is szállást biztosított. A fekvőhely fenyőágakkal volt „bojtolva”. A fej alá hátizsákot raktak vagy vastagabban fektették le a fenyőágakat. A kalyibát minden héten ki kellett bojtolni, mert a fenyőcserekllye lehullott. A fekvőhely kibéleléséhez csak fehérfenyőt használtak. A kalyiba közepén tűz volt, amelyet este raktak, majd éjszaka, két óra felé, ismét megszították. Ennek lángja nemcsak melegítette, hanem a vadállatoktól is megvédte őket. A kalyiba alapját a földön vízszintesen elhelyezett három gerenda alkotta, majd erre épült a fedélszerkezet, amely fakéregből, deszkából, „bolniból” (féldeszka-hulladék) állott.

Mivel a tűz a fekvőhelyek között volt elhelyezve, azért, hogy a fenyőgally ne kapjon lángot, az alvóhely és a tűz közé egy kármentő nevű fát raktak. Ha a kalyiba kettőnél több embernek adott szállást, az erdómunkások egymás közé is védőfát raktak; ennek a kármentőt készítő munkás felőli része le volt csapolva és faragva, míg a szomszéd felőli oldala durván, csaposan volt hagyva, abból a célból, hogy társa alvás közben mozgásával ne zavarja. A kalyibát általában forrás mellett vagy patak közelben építették. Volt eset, amikor csorgókat készítettek, és a vizet azokon keresztül kapták. Máskor dézsával vagy vízeséjtarban hordták a vizet, de készítettek vedret fakéregből is, amelyet „karittyá”-nak hívtak és két veder víz tartalma ment bele. Ilyenkor a vizet keményebb 14–16 év közötti gyermekek hordták. Ezeket a gyermekeket, akik vízgyűjtéssel és fahordással foglalkoztak, „kájmán”-oknak nevezték.

Az erdómunkások hajnalban 4 órakor, „világotatkor” keltek, „amikor a madár fütyölni kezd”. A reggeli ébresztő „Bocskor, hé!” kiáltással kezdődött. Felkelés után főztek, ettek, majd „felkötték a bocskort”. Délben 12 órakor, majd sötétedéskor ebédszünetet, illetve vacsoraidőt tartottak. Ezt „Puliszka, hé!” kiáltással jelezték. Az erdómunkások „nemlátomtól vakulásig dolgoztak. Általában reggel és este főztek, de volt eset, hogy csak este. A kalyibában levő tűzhelyen kívül nyáron a kalyiba előtt is tüzeltek. A földbe vájtak egy sütökemenceféle üreget, az oldalát kirakták kővel, és ebbe tették a főzőfát. Leggyakrabban puliszkát ettek túróval és szalonnával. Először a „filkót” (szalonna) sütötték meg, aztán túróval rétegesen a puliszkába rakták. Étrendjüket laskával és krumplival igyekeztek változatosabbá tenni. A prémondához hetenként 7 kg kukoricaliszttal, 1/2 kg szalonnával és 1 kg túróval az őket alkalmazó „cég” is hozzájárult, természetesen megfelelő áron. Főzéskor 2–4 erdómunkás állt össze, és közösen készítették el az ételt. A nyáj tagjai gyakran besztás szerint sorban főztek. A puliszkát üstben főzték meg, a filkót és a túrórt „fangellában” rántották. A vacsora utáni és lefekvés előtti időben egyesek mesét mondtak, igaz történeteket meséltek, mások pedig nagyotmondásokkal ugratták egymást. Gyakran kártyáztak, főképp huszonegyet; „szivarban” – sohasem pénzben – játszottak. Az erdómunkásoknak munka közben nem volt szabad inniok.

Nem voltak babonás emberek. Nem hittek a szellemekben, s abban sem, hogy akit agyonüt a fa, annak visszajár a lelke. Ha valamelyik társuk baleset által halt meg, ha közelebbi helyen történt, hazavitték, ha viszont nagyon távoli vidéken, akkor a balesethez közeli faluban vagy településen temették el.

A természettel való kapcsolatuk kialakította időérzéküket és tájékozóképességüket. Az erdőben az égtájakat a fán lévő moha segítségével határozták meg. Reggel a madarak csiripelése, délből a nap, éjjel pedig a „hetevények” a Nagy- és Kisgöncöl járása után tájékozódtak. Nyáron a madarak reggel négy órakor kezdtek csiripelni. Éjszaka, amikor a csillagok délen voltak, akkor volt éjfél, ha pedig „leszentülőben” vagy „búvófélben” voltak, akkor hajnali 4 óra.

Az erdőmunka hat héttől három hónapig tartott. A remeteiek a tavaszi mezei munka befejeződése után mentek fakitermelésre, és július hónapban tértek haza, hogy elvégezzék a kaszálást, takarást, aratást, a krumplibetakarítást, valamint a háznak tűzifával való ellátását. Októbertől a tavaszi munkák megkezdéséig ismét az erdőn dolgoztak.

A múlt század végén és a század elején, amikor a közlekedés még igen sok pénzbe került, a nyáj tagjai egyszerre utaztak haza, de csak az erdei munka elvégzése után. A két világháború közötti időszakban már a közbeeső ünnepnapokon is hazajártak, de beosztották, kire kerüljön a sor a hazajövetelkor, úgy, hogy a nyáj által végzett munka ne álljon meg. A hazautazó társuk pénzt, élelmet, ritkán fehéreneműt vitt a többiek családjának is. A hazalátogató munkások kezdetben csak perccet vásároltak a gyermekeknek, később nagyobb értékű ajándékot is vittek haza: cipőt, fejkendőt, nadrágot és így tovább.

Az erdőn gyakori volt a baleset: nemcsak a fadöntés, de gyakran a szállítás is életveszéllyel járt. A korabeli újságok tele vannak efféle szerencsétlenségekről, halálesetekről szóló híradásokkal.³¹ A nyomor, a nem megfelelő életkörülmények gyakran vezettek öngyilkossághoz; ezt is számos korabeli újsághír bizonyítja.³²

A fadöntés megkezdése előtt a kivágandó erdőrészt a nyáj nagyságától függően és sorshúzással osztották el egymás között (kalapból húzták a „sorsot”). A későbbi időszakban a vállalkozó jelölte ki a munkásokat a megfelelő területekre. A munkát egymás között szemre mérték fel, de általános volt a lépéssel való felosztás is. A munkások egymástól körülbelül 4 lépésnyi távolságra voltak elhelyezkedve. Az egy pár által kivágandó fákat fajeggyel jelölték. Mindenkinek volt ilyen ismertető jegye, amelynek nagysága a munkás életkorával volt összefüggésben: minél kisebbrendű volt a jegy, annál idősebb volt az illető munkás.

I.	II.	III.	I.	II.	III.
∴	∴ ∴ ∴ ∴	∴ ∴ ∴ ∴ ∴	X	XL	XLX
	<i>rokonság fajjegyei</i>			<i>rokonság fajjegyei</i>	

A kiirtandó erdőrésznél figyelembe vették a talaj esését, az erdő rész sűrűségét, az utak, patakok és a szél irányát. Igyekeztek a fát lejtővel szemben vágni, hogy ne hasadjon fel. Tekintetbe vették a fa húzását is.

³¹ L. Gyergyói Újság, 1927. november 3., 1929. augusztus 21.

³² L. Gyergyói Újság, 1926. április 9.

A fát féligeléssel irányították: fejszével bevágták a törzset a fa keresztmetszetének több mint feléig. Aztán a dőlési iránnyal ellenkező oldalon befűrészelték a fába, és a nyílásba keményfából vagy vasból éket vertek. Ezt a műveletet nyomtatásnak hívták. A nyomtatásra azért volt szükség, hogy a fa ne húzzon visszafelé és ellenkező irányba dőljön. A döntésnél nem használtak sem láncot, sem kötelet. A bevágás a gyökér felett történt. Mikor dőlt a fa, az esést „várda” kiáltással jelezték. Döntés után megkezdték a csapolást. Ezt a munkaműveletet fejszével végezték. Következett a hámozás vagy szalagolás: a fa megtisztítása a kérgetől. Majd az osztályozásra került sor, a fa vastagsága, hosszúsága alapján és aszerint, hogy tiszta-e vagy bogos. A hosszúságot kezdetben ölessel, később méterrel, vastagságát pedig kluppával mérték.

Az erdőt nem volt szabad teljesen kivágni. Általában csak a szórványvágás volt engedélyezve. Azt az erdőrészt, ahol a fát vágták, vágónak nevezték. A vágóban idegenek nem járhattak. Amikor a fát az illető erdőrészről kihordták, nyugodtan mondhatták, hogy tiszta a vágó.

A fa kérgének fejszével való letisztítása után következett a fa közelítése: a kitermelt faanyag elszállítása a vágás helyéről a rakodóhelyre, a továbbszállítás kiindulópontjára. A közelítést a döntők végezték. Hogy milyen faközelítési módot alkalmaztak, az a területtől függött. Ahol meredek volt az oldal, ott „capinával” eregették le a fát a lejtőn, majd a leeregetett famennyiséget „csaflingrúddal” összehúzták, és rakást készítettek belőle. Eregették a vízcsúszdán is és végül „hidalással”. Ez úgy történt, hogy a csúsztatás irányában két fenyőrudat fektettek le, s közéje „bélgyákat” (keresztléc) raktak. A bélgyát száraz időben öntözték, télen pedig hóval szórták be, hogy jobban csússzék. A csúszó fát sokszor fékezni kellett, ilyenkor égetett földet szórtak a bélgyákra.

A fát szánnal is közelítették a rakodóhelyig. Ez a szállítóeszköz hajlott orrú volt, és három „eplén”-fából állt. A fa láncsal volt rá felkötve, és teherbíró képessége az állat erejétől függően elérte a 3–4 m³-t. A szánnal való közelítést egy ember végezte. Az állati erővel való közelítést csak lapos helyeken használták. Ilyenkor az ökröket járomba, a lovakat pedig hámba fogták. Hogy a rönk vagy szálfá ne túrja fel a földet, fejszével meggömbölyítették a végét.

A sík területre közelített fát „rakásolták”. Ha a fa száraz volt, akkor „máglyázták”, ha nyers, akkor „spanglira” rakták, azaz két hosszú fát lefektettek a földre, erre keresztbe három rend fát raktak „aszokra”, majd ismét három spangli következett hosszában, amelyet ismét keresztezett egy sor. A rakásolásnak erre a módjára azért volt szükség, hogy a fa száradjon és ne „pimpósodjék”.

A fa elszállítása az erdőmunka utolsó szakaszát jelentette. Remetén ennek kétféle módja volt ismeretes: vízi és szárazföldi. Ez utóbbi esetben a ló- vagy ökörvontatású szánnal vagy szekérrel való szállítás volt szokásban. Az ökröt jobban kedvelték, mivel erős és nem kényes állat. A rönkfák szállítását csafling-rúddal és szánnal oldották meg. A csafling-rúd hossza elérte a 4 métert. Erre volt helyezve egy 2 m-es kereszttrúd és egy vezérfa. A vastagabb végével előrefordítva elhelyezett fa láncsal volt lekötve, amelyet a helyi cigánykovácsok készítettek. Igénybevételel 6 m³ fát is lehetett szállítani.

Remetén a fának tutajjal való elszállítása – amint láttuk – régebben általános volt, hiszen itt volt az első nagy tutajállomás a Maroson; innen indították útnak az e szakaszon felül kitermelt egész famennyiséget

Az erdőmunkás-életforma a szocializmus éveiben

A szocialista átalakulás éveiben, a szocialista iparosítás rendjén mélyreható változások következtek be mind az erdőmunkában, mind az erdőmunkások életében.

Napjainkban a kézfűrész helyét átvette a gépfűrész, amelyet a remeteiek „druzsba”-nak vagy „retyezát”-nak neveznek. Az erdőmunkánál általános a „szálalás”, amikor az erdőből csak a beteg fákat vágják ki, és igen ritkán alkalmazzák a „tarvágást”, amikor is az egész „vágót” kitisztítják. Gyakran előfordul a „széltörés”. Ilyenkor a fát csak darabolni kell. A vállalkozó utódja a „patakfelelős”; ma ő osztja ki a munkát, miközben a druzsbások megegyeznek a vágandó terület felett. Ez utóbbiak a fát a tövinél körbenyesik, hogy könnyebben lehessen hozzáférni és hogy a veszélyt kikerüljék. Láncot a favágásnál nem használnak, de ha a fa véletlenül felakad (megakad más fában), akkor „tilfóval” húzzák.

A fa közelítését az eregető munkások végzik egész a „patak”-ig, és onnan a traktor vagy a fogatos láncfarkakon húzza be a rakodóhelyig. Az eregető munkások közül kettő nyitja az utat, vagyis kerekíti fahúzó csákánnyal a fa fejét, a többi 2–3 munkás pedig eregeti a fát. Ha útközben megáll a fa, akkor csákánnyal „fukszolják”, vagyis megindítják. Ez a közelítési módszer a hegyes vidékeken általános, és a múltban használatos „hidalást” helyettesíti. A patakból a rakodóhelyig a fát lovakkal vagy traktorokkal húzzák. A traktor átlagosan 3–5 m³ fát húz el a patakig. Helyenként a fát már sodronnyal vontatják; ez lehet egyenes sodrony, amely a fát egyenként közelíti, s lehet körbefogó sodrony, amely magába foglal 8 üres és 8 teli járatot. A rakásolásnál a fa „isztivába” van rakva a „dermeszerekre”, de ismeretes a nyári rakás is, amikor az elszállítandó fát egyszerűen egymásra rakják. A fát az utak mellett „üverekbe” rakásolják. A rakásolást megelőzi a mérés. A fa hosszúságát „cirklivel”, vastagságát pedig „kluppával” mérik. Mérés után a vastag fát vastagság szerint külön rakásokba helyezik, a fahegyeket pedig, amelyeket lemeznek, mosznak vagy tűzifának használnak, ismét külön rakásolják. A csafling-rúddal és a szánnal való szállítás helyét egyre inkább elfoglalja a vontató gépkocsival való szállítás. Igénybevételével 10–12 m³ fát szállítanak.

A változás nemcsak az erdőmunkában vehető észre, hanem az erdőmunkások életében is. A nyáj mint szervezési forma még mindig megvan, napjainkban azonban csoportnak vagy brigádnak nevezik. A brigád 6–9 embert tömörít magába, akik közül 1 druzsbás, 2 fogatos, 4–5 gyalogmunkás. A gyalogmunkások feladata a csapolás, a kötözés és az „isztiválás”. Szalagmunkában dolgoznak, de mivel a csoport tagjai ismernek minden munkaműveletet, a munkák elvégzésében váltják egymást.

A brigád élén áll a csoportos, akinek feladata a munka kiosztása és a teljesített munkanapok számontartása, „pontálása”. Munkájáért 2%-kal

többet kap társainál. A patakfelelős már 20–50 emberből álló patak munkáját irányítja; a patak tehát több csoportból vagy brigádból áll.

Megváltoztak az erdőmunkások lakásvizonyai is. A kalyiba helyét átvette a barakk. A mozgó barakkban 8 személy, az állandó barakkban 16–28 személy fér el. Télen 8, nyáron 10 óra a kötelező munkaidő, de a hétfői és a szombati nap kivételével, amikor nagyon keveset dolgoznak, gyakorlatilag ma is reggeltől estig tart. A jelenség magyarázata a javadalmazásban keresendő: az erdőmunkásokat az elvégzett munka mennyisége után és órábérre fizetik. Naponta háromszor esznek: reggel 1/2 6–6, délben 12–1/2 2, este 6–7 óra között.

Reggelire szalámit esznek megpirítva szalonnával vagy konzervet teával. Ebédre konzervet, szalonnát és oldalast fogyasztanak. Főtt ételt vacsorára készítenek. Ez lehet krumpli, laska vagy paszulyleves, rántott káposzta vagy puliszka. A vacsorát ők készítik el, de előfordul, hogy a baraktakarítással és vízfordással megbízott „kájmánicát” kérik meg erre. A kájmánica gyakran mos is rájuk. Az erdőn elfogyasztott ételt és annak pénzbeli értékét prémondának hívják. Lássuk, miből is áll egy hétre való élelem?

2 db kenyér, 1 kg szalámi, 1/2 kg túró, 1 kg szalonna, 1 üveg dzsem, 3 db marhahúskonzerv, 3 db paszulykonzerv disznóhússal, 2 db margarin, 1/2 kg oldalas, 2 kg krumpli (otthonról), 2 csomag laska, 1 kg puliszkaliszt, 1 kg cukor, 1/2 kg zsír. Értéke 125–150 lej között mozog hetenként, havonként tehát 500–600 lej között. Ehhez hozzáadva a szombat-vasárnapon a szórakozásra elköltött 50 lejt, költségük havonta 700–800 lejt tesz ki. Ruházatukhoz az anyagot, sőt gyakran magát a ruhát is, lájbit, bakancsot, az üzletből vásárolják.

Az erdőmunkásokat, mint említettük, a végzett munka mennyisége után fizetik. A gyergyóremeteiek nemcsak mesterei az erdőmunkának, hanem szorgalmukról is híresek, havonta 2200/2900 lej közötti összeget kapnak kézhez. A patakfelelősök fizetése 3200 lej, míg a traktorral vagy lóval húzó munkásoké jóval meghaladja a 3000-t.

Az erdőmunkás családja

A megélhetést biztosító erdőmunka a gyergyóremetei férfiakat távoli vidékekre kényszerítette. Felvetődik a kérdés: Ki végezte akkor a férfierőt igénylő házi és mezei munkákat? Nos, régebben ezt a tevékenységet is az erdőmunkás férfiak végezték. Ők ugyanis itthon voltak a tavaszi mezei munkák idején, amely a gazdaság követelményeitől függően hat héttől három hónapig terjedt, majd augusztus és szeptember hónapokban ismét a faluban tartózkodtak. Ilyenkor elvégezték a kaszálást, kapálást, a takarást, a krumpliszedést, a házat ellátták tűzifával, amelyet szintén favágás révén nyertek a községnek maradt erdőkből. Októberben ismét útra keltek, és az erdőn dolgoztak a tavaszi munkák megkezdéséig.

A remetei férfiak régen igen sokrétű, de a család szempontjából létfontosságú tevékenységet folytattak. Ez a tevékenység meghatározta szerepüket a családban is. A férfi volt a családfő, s a családban teljhatalommal rendelkezett. Ő szerzett, tehát ő kezelte a vagyont is. Ez a teljhatalom azonban régen sem ment az asszony tekintélyének rovására.

A mezőgazdaság szocialista átalakítása és az erdőmunka állandó jellegűvé válása megváltoztatta a férfi feladatkörét a családban és a faluban. A férfiak egyik része az egész esztendőt az erdőn tölti; ezek csak szombat délután, valamint vasárnap vannak együtt családjukkal, sőt ha nagy a távolság, legfeljebb havonként vagy három hónaponként térnek haza. Így a mezei munkák nagy részéből kiszorulnak, legfeljebb szabadságuk ideje alatt vállalnak kaszálót a termelőszövetkezettől.

Az erdőmunkások másik csoportja időszakos jelleggel dolgozik az erdőn. Ezek a férfiak a késő őszi, téli és kora tavaszi hónapokat az erdőn töltik, míg a késő tavaszi, nyári és a kora őszi hónapokban elvégzik a szükséges mezőgazdasági munkákat a helyi termelőszövetkezet és a háztáji gazdaság keretében.

Mivel a férfi az év nagy részét a családtól távol töltötte el, a pénzt az asszony kezelte, és a mezei munkák egy részét, valamint a házi munkák nagy részét is ő végezte. Feladatköre tekintélyt és tiszteletet biztosított számára. A férj feleségét házas társnak tekintette, de ez nem befolyásolta a férfi vezető szerepét. A férj az asszony munkáját nem tekintette döntőnek, hiszen az nem értéket teremtő munkát végzett.

Korunkban az asszony családi és társadalmi helyzete is alapvetően megváltozott. A mezőgazdaság szocialista átalakítása után a feleségnek a családban hármaskörben kell helyt állnia: reá hárul a gyermek nevelése, az otthon rendbentartása, a 15–25 ár háztáji föld megmunkálása, valamint az mtsz-ben a minimálisan 60 munkanap ledolgozása. Erdőmunkás családokban az is előfordul, hogy a feleség gyári termelőmunkában vesz részt, a munkásasszonyok száma azonban jelentéktelen. Ennek egyik oka, hogy átlagban 30 éven felüliek, másrészt pedig a férj ma még nem tartja megengedhetőnek az asszony számára a gyári munkát. Szerintük a gyár megzavarja az asszony erkölcsi egyensúlyát, elvonja őt a gyermekek nevelésétől, valamint a házi munkák rendszeres elvégzésétől.

Az öregek sajátos szerepet tölthetnek be a családban. Tapasztalataikat átadták a fiatalabbaknak. Tanácsaik döntőek voltak. A család minden tagja igyekezett megadni nekik a tiszteletet; beszéd közben nem szóltak az öregek szavába, teljesítették kérését, és segítették a munkában. A nagypapa általában kisebb gyermekénél lakott. Eredetileg mindegyik fiának házat adományozott vagy hozzájárult annak építéséhez. Az ősi lakhely a legkisebb fiúnak jutott.

Az öregek szerepe és feladata a családban alapjaiban napjainkban sem változott, mégis a fiatal korosztály gondolkozását kevésbé érték meg. A világnézeti és életfelfogásbeli különbség ma ugyanis jóval nagyobb az idős és fiatal nemzedék között, mint néhány évtizeddel ezelőtt volt.

A legényfiú nagy tekintélynek örvendett a családban. Tekintélyét növelte az a tény, hogy „szerzett” és hogy katonaviselt. Étkezéskor az asztal mellett ült. Neki szabad volt cigarettázni, kocsmába, táncba járni. Nem tartották számon, hogy hol tölti szabad idejét, s parancsolhatott a kisebbeknek. E kiváltságos helyzete azonban nem volt határtalan; a családi munkából reá eső részt el kellett végeznie, az apa és az anya kérésének, kívánságának eleget kellett tennie. A legényfiú fizetését is leadta, de szombatra és vasárnapra zsebpénzt kapott. Ha az erdőn dol-

gozott, akkor a prémondára is külön kapott pénzt; ezt apai beleegyezéssel az anya adta át neki. Az erdőn használatos posztóruhát, a „priccses” nadrágot az édesanya varrta, míg hagyományos ünneplő ruháit már szabónál készítette. Fekhelye közös volt a gyermekekével. Kicsapongása esetén a család megszólta, és gyakran közbe is lépett. A legényfiú lényegében csak házasodáskor szakadt el a családtól.

A katonaság előtti ifjú jogai lényegesen korlátozottabbak voltak. „Legénykének”, gúnyosan „lepénynek” hívták. Az utóbbi években a két kategória közötti különbség jelentősen megváltozott. Jelenleg az ifjút már akkor legénynek tekintik, amikor szerez. Jogai és kötelezettségei megegyeznek a katonaságot végzett ifjúéval.

Az eladó leány nem volt annyira megbecsült, mint a legény, de táncba ő is járhatott. Vacsora előtt azonban otthon kellett lennie. Ruházkodásban kedveztek neki, de munkában nem: „Annyi házi munka háruult rá, hogy nem tudta észben tartani.” Mikor eljegyezték, tisztelni kezdték, és felnőttnek tekintették. Napjainkban az eladó leány helyzete megegyezik a legényével. Mivel nagy részük Gyergyószentmiklósrá, Ditróba, Hodosra és Csíkszeredába ingázik, nehezen ellenőrizhetők. Ezért a család általában nem kéri számon, melyikük hol tölti szabad idejét, kivel szórakozik.

Az iskolai oktatás átalakításával és kiszélesítésével kialakult a VIII–X. osztályos tanulók, vagyis a 14–17 éves gyermekek külön csoportja. Ma már a család életében ők is jelentős szerepet játszanak. A nyári vakáció ideje alatt vagy az erdőn dolgoznak apjukkal, vagy pásztorkodnak. Nemegetszer szüleik helyett ők dolgoznak az mtsz-ben, s az apa távollétében otthon is ők végzik el a férfierőt igénylő munkákat: favágást, vízfordást, sőt a kaszálás és a takarás munkálatait is.

A gyergyóremeteiek nagyon szerették és szeretik a gyermeket. A legényt az apa, a leányt az anya kedvelte jobban. A fiút többre értékelték, mint a leányt, de többre is került, mert ő házat kapott, míg a leány csak kelengyét. Míg régebben a családban 8–11 gyermek is volt, napjainkban már a 3–4 gyermeket is elégségesnek vélik. A gyermeket mindig magukkal vitték szórakozni: keresztelőre, esküvőre, halotti torra, kaszálókálákába, tapasztókálákába, fonókálákába, maszkurázáshoz, tollfosztóba és a juhválasztóba.

Mikor a szülők munkában voltak, a gyermekekre az öregebb szülő vigyázott, vagy ha a „mámi” és a „táti” munkaképes volt, a nagyobbik leány. A gyermekek nyáron a küszöbön, télen pedig a fászládán étkeztek. Az asztalhoz csak akkor ülhettek, amikor már ők is a „szerzők” sorába léptek. A gyermekek külön ágyban aludtak: a kisebbek lábtól. Általában 4 gyermek aludt egy ágyban.

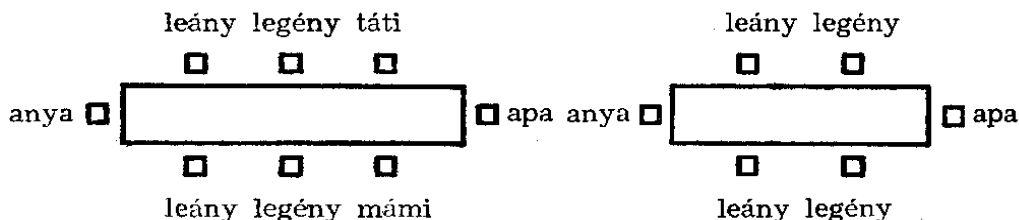
Napjainkban a gyermek helyzete is megváltozott a családban: egy asztalnál eszik szüleivel és legfeljebb kettő alszik egy ágyban. Ez a helyzetváltozás az életszínvonal növekedése mellett a gyermekek számbeli csökkenésével is magyarázható.

A gyermeket munkára nevelték. Amikor a lapát nyelét már meg tudta fogni (4–5 éves korától), az istállóban dolgoznia kellett. A vízfordás a nagyobb gyermek feladata volt, nehogy a kisebb beleessen a vízbe. Gyakran mondták neki: „Ha közel mész a vízhez, a bankós bele-

ránt.” Ez azt jelentette, hogy valamilyen állat van a vízben, amelynek horga van, azt kiveti, és belerántja.

Gyermeki munka volt az istálló tisztántartása, a ganéhányás és a „murha” elkészítése. Ezt a szénából kihulló polyvaszerűséget polyvával összekeverik, megsózzák, megáztatják, és úgy teszik a marhák elejébe. A sós korpa a járómarhák részére készült. Gyermeki munka a „rázott” készítése is, sarjú és a szalma összerázása, hogy több ideig tartson a „kóst”. A gyermekek segítettek a szántás, boronálás (a gyermeket ráültették a boronára), a cséplés (itt a lányok voltak a lóhajtók), a takarás munkáiban. Ősszel a teheneket őrizték egész addig, amíg a hó le nem esett. Napjainkban a kollektív állattartás és a mezőgazdaság gépesítése következtében a gyermeki munkák közül csak a vízfordás, a ganéhányás, állattetés, pásztorkodás és a takarás maradt fenn. Ezenkívül szerephez jutnak a gazdaságok termésének betakarítása terén is: 1976 őszén például a tanulók az mtsz-ben 96 hektárról takarították be a burgonyát.

Az étkezés rendjét a munka és a tekintély határozta meg. Az asztalfőn az apa és az anya ült. Az apa oldalán a táti és a mámi foglalt helyet, ha ők is a családban éltek, ha nem, akkor a két legény. Az anya oldalán volt az eladó leány széke:

A családi élet a munkamegosztás alapján volt megszervezve. A férfi munkája volt a szántás, vetés, kaszálás és a szénahordás. Az asszonyi munkához hozzátartozott a lenáztatás, tilolás, a léhelés-tilolás után a len megtisztítása, a fonás guzsallyal, a mosás, a juhnyírás, a gyapjú fésültetése, fonása, durgálása (ha vastagra fonták, de nem húzták meg a gyapjút), a ványolás, a mezei munkák közül a pityókaültetés, kapálás, takarás, aratás sarlóval és a cséplés. E munkák nagy részét kalákában végezték.

A társadalmi életben végbement változások alapvetően módosították az erdőmunkás családokban a munkamegosztás e korábbi egyensúlyát is. A faluban és a családban az asszonyi munkák kerültek túlsúlyba, mivel az őszi munkák részben fennmaradtak, míg a férfierőt igénylő szántást, vetést gépesítették. Kizárólagos férfifeladatként a kaszálás maradt. A munkamegosztásban történt változások következtében megszűnt az asztal melletti régi szigorú ülésrend. Napjainkban az apa nem törődik azzal, hogy az asztal melyik részén ül. Ez a formai változás is azt jelenti, hogy a családban az apa tekintélyuralmát kezdi felváltani a családtagok közötti kölcsönös tiszteleten alapuló viszony.

A gyergyóremetei erdőmunkások családjának étrendjét a kevés birtok, a nyári mezei munkákhoz, valamint az erdőmunkához való alkalmazkodás és a gyermekek nagy száma határozta meg. Legáltalánosabb ételeik a morzsoltleves, reszeltleves, damika, túrós bocuj, rétespuliszka és olajos káposzta volt főtt pityókával. Télen háromszor étkeztek, nyáron

a mezei munkák miatt négyszer. A nyári étkezés rendje a mezei munkák miatt így alakult: hajnali sötétben reggeliztek, délben 12 órakor ebédelték, délután 5 óra tájt uzsonnáztak, vacsorára pedig csak sötétedés-kor kerülhetett sor. Télen a napok rövidege más rendet szabott: 7 órakor reggeliztek, délben 12 óra körül ebédelték, és délután 5–6 óra tájt vacsoráztak. Télen kevesebb húst fogyasztottak, mint nyáron, mivel a kalóriadús ételeket, főképpen a disznóhúst és a szalonnát, a nehéz mezei munkák idejére hagyták. A nagy szegénység nemegyszer kényszerítette arra az erdőmunkás családokat, hogy a kovászos rozskenyeret a szokásosnál savanyúbbra csinálják, azért, hogy a gyermekek ne kérhessenek kétszer belőle. A család tagjai általában a főtt ételeket ették szívesebben.

Nyáron a szalonna és a túró volt a fő eledel. A zöldséget a hagyma, uborka és a murok jelentette. Érdekes egy ilyen nyári nap étrendje: reggelire túros vagy tejes puliszkát ettek, ebédre szalonnát, túrot, tejeskávét és ritkábban lekvárt, vacsorára inkább főtt ételt: krumplifőzeléket, borsó- és paszulylevest. Ha disznót vágtak, akkor rántott káposztát készítettek kolbásszal vagy aludttejjel puliszkát. Télen reggel túros vagy tejes puliszkát, ebédkor csak morzsolt- és reszeltlevest ettek, míg vacsorára krumplit, olajos káposztát vagy túros galuskát fogyasztottak. Bár szegények voltak, az ételeket igyekeztek változatosan és ízletesen elkészíteni.

A szocializmus építésének éveiben az erdőmunka jobb javadalma-zása következtében az étrend is alapvetően megváltozott. Napjainkban is, akárcsak a múltban, a családnak élelemmel való ellátása a fő feladat. A krumpliszükségletet a háztáji termelésből biztosítják. A húsfogyasztás biztosítására a gyermekek számától függően egy-két disznót vágnak, emellett a gyergyóremetei, gyergyóditrói, de főleg a gyergyószentmiklósi üzletek hústermékeit vásárolják. Megváltozott az étrend minősége és sorrendje is. A reggeli elég változatos és családonként változik. Mégis megemlíteném a legjellegzetesebbeket: rántott káposzta szalámmal, rántott tojás kolbásszal, margarinos és vajjas kenyér teával vagy tejeskávával, sok helyen hagymatokány, krumplileves, csirkepaprikás, tejes és rétes puliszka. Az ebéd minősége is családonként változik. Általános a krumpli-, saláta- és paszulyleves. A második fogás lehet hagymatokány, csirkepaprikás, töltött káposzta, káposztás laska, rántott káposzta, rántott krumpli kolbásszal, nyúlhús. A vacsorát a hideg és főtt ételek alkotják, s tea vagy tejeskávé egészíti ki.

Míg a múltban a ruházzkodást a család házilag próbálta megoldani (ezért is volt olyan fontos az asszonyokra háruló lentermesztés és -feldolgozás), napjainkban az öltözködés a családi költségvetésben igen jelentős tétel.

A fizetés egy részét a családi ház javítására, újjáépítésére vagy annak bővítésére fordítják. A rádió és a televízió a lakosság számára képest kevésbé elterjedt, Gyergyóremetén 1976 decemberében 2521 házból 560 rádió és 399 televízió volt. Nagyon sok pénzt költenek italra: 1976-ban a gyergyóremetei fogyasztási szövetkezet üzleteinek és vendéglőinek italforgalma 4 millió lej volt.

A falu lakosságának pénzbeli jövedelme is jelentősen növekedett, s ezzel együtt a pénzgazdálkodás új formái honosodtak meg. Már 1970-

ben minden 4,9 főre jutott egy takarékbetétkönyv, 1975 decemberében pedig 2,1 főre. A betett összeg ugyanezen idő alatt 1,76-szorosára nőtt.

Gyergyóremete lakóiban még ma is él a nemzetségi tudat. A rokonságot az ükapákig számon tartják. A rokonságon belül igyekeznek kerülni az ellenségeskedést és a pereskedést. A nemzetségen belüli összetartás megnyilvánulási formája a kaláka, amelyet akkor hívnak össze, amikor a családfő az erdőn van vagy nagyobb méretű munkálatokat végeznek (juhnyírás, fonókaláka, házépítés).

A szomszédsági összetartozásnak is erősek a nyomai Remetén. Lakodalom vagy haláleset idején a szomszédság gyakran segédkezik a sütésnél és a főzésnél. A szomszédok is részt vesznek a fonó-lopó és tollfosztó kalákákon. Gyakori mondás: „Egy jó szomszéd többet ér, mint egy rossz testvér.”

A kalákák a falu lakóiban erősítették az összetartozás tudatát, és a közös szórakozás alkalmai is voltak, hiszen a közös munkát evés-ivás követte. Napjainkban is hallható a mondás:

Ide, ide kaláka,
itt a mézes pálinka.

A gyergyóremetei ember számára a kaláka szükségszerűség, hiszen a nehéz életkörülmények között, a férfi gyakori távolléte miatt bizonyos munkák csak a kölcsönös segítség révén végezhetők el.

A múltban a család sajátos problémája volt az örökösödés. A pénzt és az ingóságokat az öregek még életükben szétosztották. Az apa megtartotta magának a földet és a házat, amelyben lakott; ezt általában csak halála után hagyatékolták. Gyakori mondás volt Remetén: „Tartsd meg oldaladon a kardot.” Ez azt jelentette, hogy a földdel ne foglalkozz. Míg a múltban a fiú öröksége (a család anyagi helyzetétől függően) jóval felülmúlta a leányét, napjainkban a vagyon arányosan oszlik meg a fiú és a leány között. Az elsőszülött fiú és a kisebb testvérek között nem tettek különbséget. Ha akadt gyermektelen család, amikor látták, hogy fogyóban a munkaerejük és természetes utódra nem számíthatnak, örökbe fogadtak egy gyermeket a rokonságból, sőt néha árván maradottakat is. A családba fogadott személyt újra anyakönyvelték, és a vagyont is ő örökölte. Ez a jogi aktus napjainkban is előfordul. Az örökbefogadottak legnagyobb része fiú, de leányokról is tudunk.

Érdekes jelenség az elvált, az özvegy vagy agglegény viszonya, a családhoz. Az elvált felekkel szembeni magatartásuk rideg, és mindent elkövetnek annak érdekében, hogy családi életük régi egyensúlyát visszaállítsák. Ezért nem gyakori a házasság felbomlása. Az özvegyeket visszaveszik a családba és segítik őket. Amíg a gyászév le nem telik, az aszszonynak nem szabad férfira néznie, nem mehet moziba, előadásokra; ruházatban és magatartásban is gyászolnia kell. A múltban az özvegy, ha a családban maradt, inkább a kisdedekre vigyázott, de részt vett a kisebb munkákban is (favágás, itatás, etetés és kisebb háztartási tevé-

kenységek). Ezeket a munkákat napjainkban is elvárják tőle, de nem kötelezően. Nem követelik tőlük az újrarahasodást. Általában megértőek velük szemben.

Remetén ritka volt az agglegény és a vénleány. Akik akadtak, azok legtöbbször azért váltak agglegénnyé, mert a családból hiányzó apa helyét kellett betölteniük a kisebb testvérek felnövekedéséig. Ha valaki más okból maradt agglegény, akkor szégyenében kivált a családból. A vénleányok száma jelentéktelen; ők a családban maradnak. Munkában elsők, jogokban utolsók. Általában lenézték őket. Úgy tűnik, napjainkban végleg megszűnik az agglegény-probléma. Jelenleg az idősebb legények a Bákó melletti Klézse községből hoznak csángó feleséget maguknak; ezek a leányok (számuk eléri a 33-at) szerényebb igényűek a remetei lányoknál. Az elmebetegeket és a félszegeket a család és a rokonság ápolja, ruházza és segíti anyagiakban. Ezek nagy része nem éri meg az öregkört: megfagy az erdőn vagy pedig valamilyen, a favágással kapcsolatos baleset éri őket.

A FOGLALKOZÁSI ÁGAK BŐVÜLÉSE

1954-ben Gyergyóremetén felépült Délkelet-Európa első tejporgyára, amely a havasi állattenyésztés termékeinek feldolgozását és a munkakerőfölösleg elhelyezését kívánta megoldani. Mivel azonban a gyár méretei nem voltak nagyok, a lakosság foglalkozási statisztikájában nem hozott lényegesebb változást. Az RKP által előirányzott iparosítási politika folytán az 1972-es év vége felé megkezdte termelését a gyergyószentmiklósi bútorszövetgyár és bútorgyár, a maroshévízi bútorgyár és kötöde. Kibővítették a gyergyószentmiklósi Partizán-üzemet és a ditrói bútorgyárat is.

A szocialista iparosítással egyidőben, a mezőgazdaság szocialista átalakítása folytán, a föld eltartó képessége és az állatállomány is jelentősen növekedett.

A község népessége ezekben az években is jelentős mértékben növekedett, s 1973-ban a szaporodási átlag elérte a 24,6%-ot (az országos átlag 21% volt). Érdemes áttekinteni a község népességi adatait az utóbbi évtizedekre visszamenően (l. a 154. lapon):

A lakosság e nagyméretű növekedését megismerve vizsgáljuk meg a szocializmus teremtette munkalehetőségeket.

A gyergyóremetei Maros Tejporgyár 286 embernek ad munkalehetőséget. Ebből 29 munkás ingázik Ditróból, 4 Szárhegyről és 1 Várhegyről. A 286 személy közül 178 dolgozik a gyár keretében, 71 gépkocsivezető foglalkozik a tej szállításával, és 37 munkás a bukaresti gépalaktrész vállalathoz tartozó részlegen mint karbantartó munkálkodik.

A mezőgazdaság 1370 embert foglalkoztat, közülük 513 férfi és 857 nő. A mezőgazdasági munkában a nők szerepe számbeli többségüktől eltekintve is döntő. Az 513 férfi nagy része ugyanis, a farmvezetők,

Év	Születés	Halálozás	Szaporulat
1940	206	140	66
1941	232	128	104
1942	222	179	43
1943	223	102	121
1944	221	130	91
1945	217	133	84
1946	187	137	50
1947	160	113	47
1948	180	102	78
1949	190	87	103
1950	174	79	95
1951	175	93	82
1952	176	45	131
1953	204	77	127
1954	174	68	106
1955	186	52	134
1956	165	71	94
1957	162	60	102
1958	140	50	90
1959	134	57	77
1960	105	54	51
1961	134	47	87
1962	100	63	37
1963	85	51	34
1964	104	43	61
1965	143	65	78
1966	137	51	86
1967	154	48	106
1968	164	60	104
1969	170	54	116
1970	159	64	95
1971	144	61	83
1972	144	49	95
1973	152	43	109
Összesen	5623	2656	2967

kocsisok kivételével, csak részlegesen vesz részt a mezei munkákban, mivel a késő őszi, téli és kora tavaszi hónapokban mint időszakos munkások az erdőn, vagy mint ácsok és kőművesek az építőtelepeken dolgoznak.

Az ifjú nemzedékből egyre többen szereznek magasabb fokú képesítést, hagyják el szülőföldjüket.

Az 1940-től kimutatott szaporodás, valamint az 1940-es és 1973-as lélekszám adatait felhasználva azt állapíthatjuk meg, hogy Gyergyóremetét az utóbbi harminc év alatt 1997 lakos hagyta el. De a múltban az elvándorlás oka a nyomor volt, napjainkban a szerzett szaktudásuk érvényesítésének vágya. A mai ifjú nemzedék nagy része már nem is a távoli vidékeken keres megfelelő életfeltételeket, hanem a közeli Gyergyószentmiklóson és Csíkszeredában telepszik le, és a családi kapcsolatot továbbra is fenntartja szüleivel.

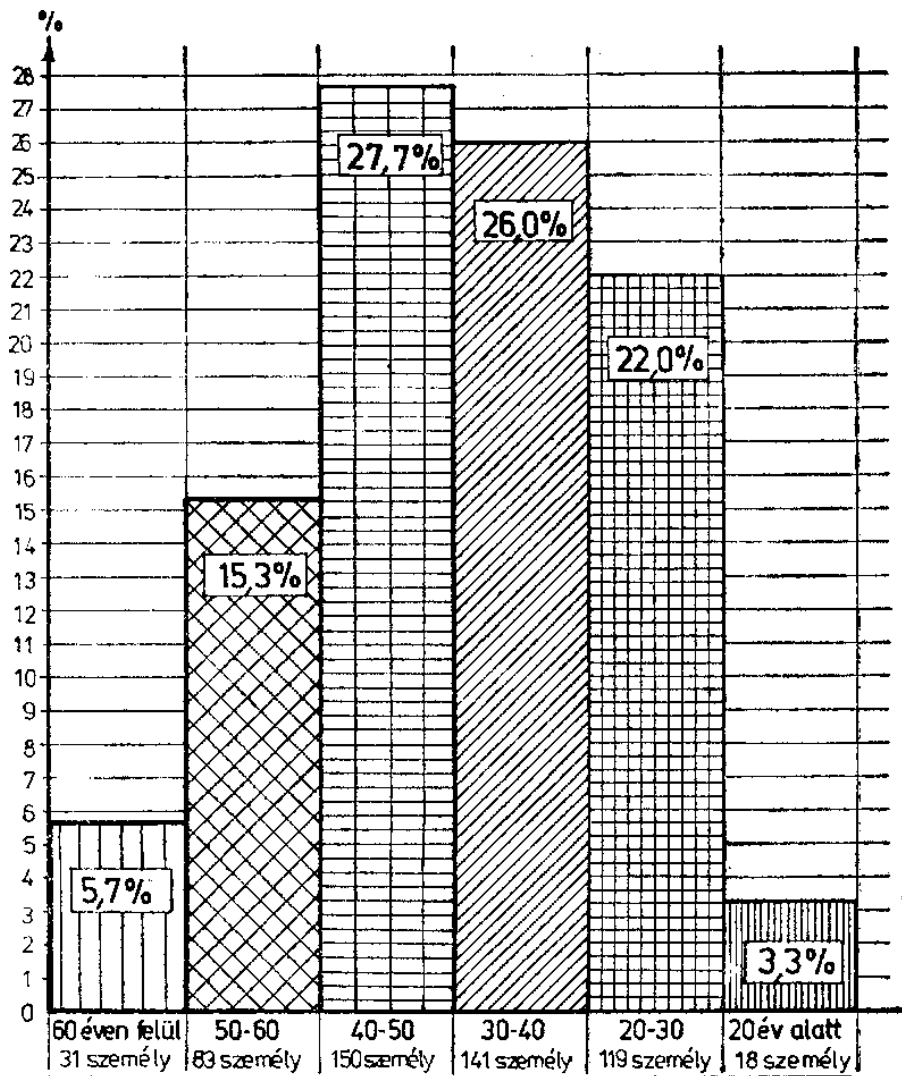
A foglalkoztatottak másik csoportja, bár más helységben dolgozik, nem hagyta el szülőfaluját. Ezek száma 1405 fő. Közülük 542-en dolgoznak az erdőn mint állandó erdőmunkások. A többi 863 munkás foglalkozás szerinti megoszlása a következő:

asztalos	202	cipész	6
ács	131	mezőgazdasági munkás	6
kőműves	132	szakképzetlen munkás	5
fűrészgyári munkás	66	ápolónő	5
szövőmunkás	58	utász	5
gépkocsivezető	39	fonómunkás	5
lakatos	26	tisztviselő	4
kötőmunkás	19	fűtő	3
víz-gázszerelő	16	kovács	3
varrónő	16	hegesztő	3
pincér	13	gépész	3
villanyszerelő	13	könyvelő	2
bányász	13	kárpitó	2
kereskedő	12	autószerelő	2
vasúti munkás	11	nyomdász	1
traktorista	11	fodrász	1
pásztor	10	laboráns	1
esztergályos	8	áruszakértő	1
öntő	8	órás	1

Hogy a kiszállásban élő vagy ingázó munkások közül a legtöbben az erdőn dolgoznak, annak oka a hagyomány és a megszokottság mellett a jobb kereseti lehetőség.

Az erdőmunka hagyományát bizonyítja az itt dolgozók életkor szerinti megoszlása, az idősebb és középkorú lakosság nagyobb részvétele:

60	éven felüli	31 személy	5,7%
50–60	év között	83 személy	15,3%
40–50	év között	150 személy	27,7%
30–40	év között	141 személy	26,0%
20–30	év között	119 személy	22,0%
20	év alatt	18 személy	3,3%

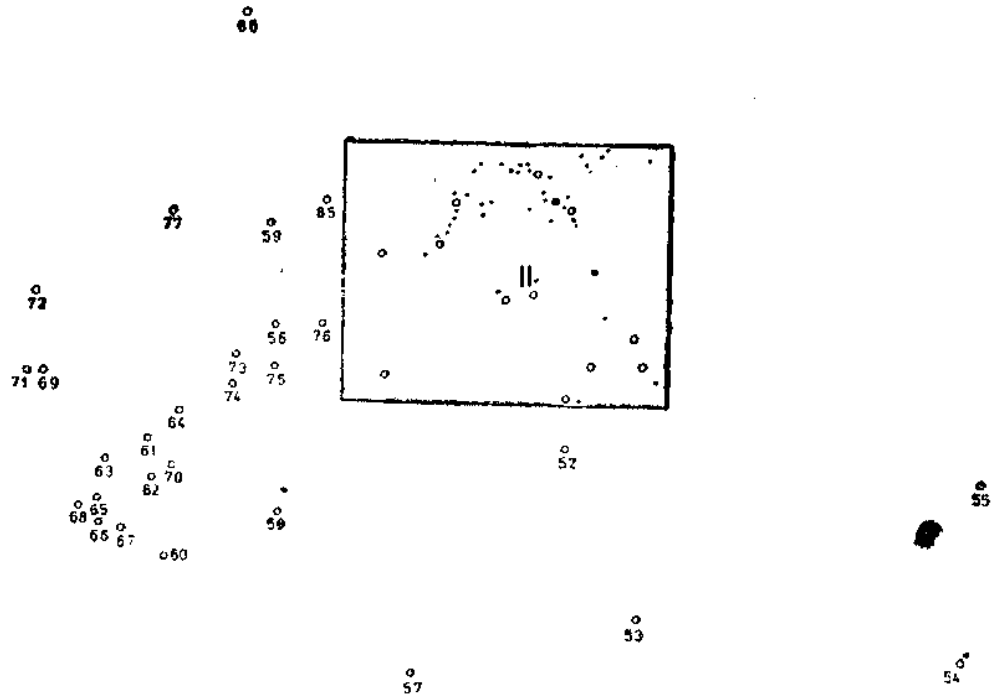
A gyergyóremetei erdőmunkások kor szerinti megoszlása

Az erdőmunkán való részvétel oka a kellő iskolai végzettség hiánya is. Ha megnézzük az iskolai végzettség szerinti adatokat, ez a megállapítás pontosan beigazolódik:

I. osztályt végzett	0,70%	V. osztályt végzett	7,00%
II. osztályt „	3,50%	VI. osztályt végzett	3,69%
II. osztályt „	1,66%	VII–VIII. osztályt végzett	23,60%
IV. osztályt „	59,30%	IX–XII. osztályt végzett	0,55% ³³

A hagyomány a munkatelepek felé való irányulásban is megmutatkozik. Az erdőmunkások munkavállalásának fő irányai ma is változat-

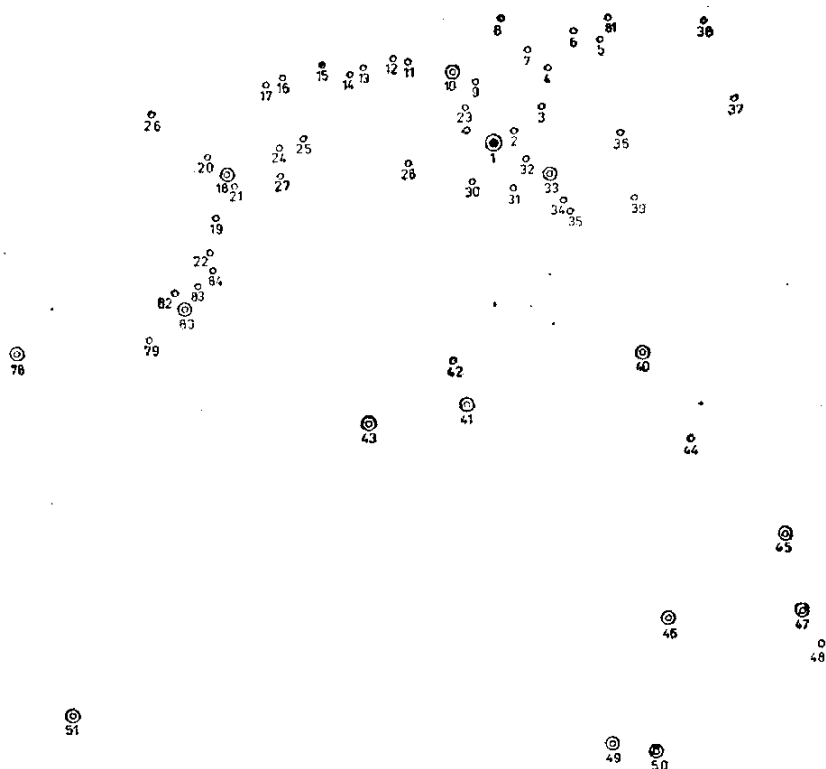
³³ Az általános iskola 1962-ig hét-, az 1962/63-as tanévtől nyolcosztályos volt.

A gyergyóremeteiek munkavállalásának fő irányai az ország területén
I. 52. Bușteni, 53. Bukarest, 54. Constanța – Tengerpart, 55. Tulcea,
56. Zalatna, 57. Caracal, 58. Tg Jiu (Gorj megye), 59. Béles, 60. Orsova,
61. Karánsebes, 62. Teregova, 63. Resica, 64. Zavoly, 65. Anina, 66. Illyéd,
67. Bozovics, 68. Oravica, 69. Nagyremete, 70. Örményes, 71. Temesvár,
72. Arad, 73. Déva, 74. Vajdahunyad, 75. Szászváros, 76. Gyulafehérvár,
77. Belényes, 85. Kolozsvár-Napoca, 86. Szatmár.

lanok (a helységek némely esetben egy adminisztratív központot jelölnek, amelynek körzetében a fakitermelő telep található):

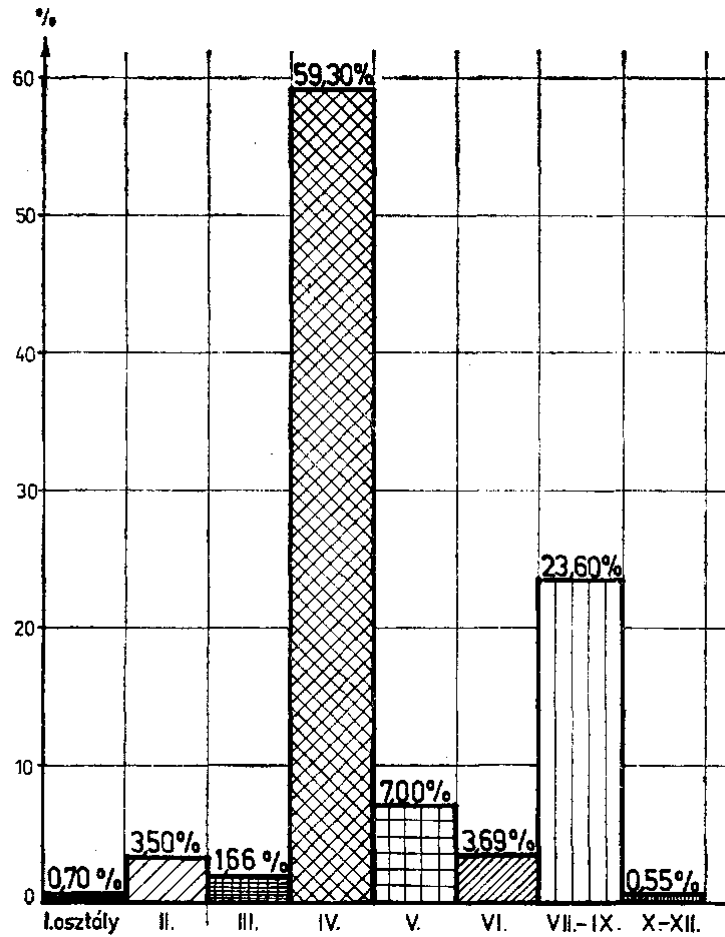
Palotailva	96	Zavoly	3
Maroshévíz	89	Bozovics	2
Szászrégen	65	Péntekpataka	2
Ratosnya	62	Marosszentanna	2
Gyergyószentmiklós	60	Borzont	1
Karánsebes	37	Bușteni	1
Bánság	23	Cengellér	1
Tusnád	17	Déda	1
Hágótő	14	Déda-Bisztra	1
Laposnya	13	Déva	1
Tölgyes	13	Gorj	1
Örményes	11	Komandó	1
Göde	10	Lok	1
Szeben	10	Marosvásárhely	1
Gödemesterháza	6	Oravica	1
Fancsal	5	Orsova	1
Anina	3	Szatmár	1
Tarkó	3	Teregova	1

A gyergyóremeteiek munkavállalásának fő irányai az előző térkép II-vel jelzett négyzetén belüli területen

II. 1. Gyergyóremete, 2. Gyergyóditró, 3. Cengellér, 4. Hágótő, 5. Tölgyes, 6. Holló, 7. Borszék, 8. Bélbor, 9. Galócás, 10. Maroshévíz, 11. Göde, 12. Gödemesterháza, 13. Ilva, 14. Palotailva, 15. Ratosnya, 16. Déda, 17. Déda-Bisztra, 18. Szászrégen, 19. Körtvélyfája, 20. Dextrád, 21. Radnótfája, 22. Sáromberke, 23. Hodos, 24. Kásva, 25. Görgényüvegsúr, 26. Teke, 27. Görgényszentimre, 28. Laposnya, 29. Lok, 30. Borzont, 31. Gyergyóalfalu, 32. Gyergyószárhegy, 33. Gyergyószentmiklós, 34. Kilyénfalva, 35. Vasláb, 36. Gyilkostó, 37. Tarkó, 38. Putna, 39. Balánbánya, 40. Csíkszereda, 41. Székelyudvarhely, 42. Fancsal, 43. Székelykeresztúr, 44. Tusnád, 45. Kézdivásárhely, 46. Sepsiszentgyörgy, 47. Kovászna, 48. Komandó, 49. Brassó, 50. Szecseleváros, 51. Nagyszeben, 78. Marosludas, 79. Nyárádtő, 80. Marosvásárhely, 81. Péntekpataka, 82. Marosszentanna, 83. Marosszentgyörgy, 84. Nagy ernye.

Jellemző, hogy míg 1898-ban 500 gyergyóremetei erdőmunkás dolgozott egyetlen moldvai fakitermelésnél, 1973-ban egyetlen helységben (Gyergyóditró) haladja meg az ott dolgozó erdőmunkások száma a 100-at. A számadat azonban nem kell hogy megtéveszen, mert a mezőgazdaságban dolgozó 513 férfi nagy része időszakosan, különösen pedig a téli hónapokban az erdőn dolgozik. A múlt hagyománya még erősen él. Mégis Gyergyó körzetének iparosítása, a fiatalság magasabb fokú szakképzése számtalan ifjú munkáskezet von el az erdőtől. Míg az erdőmunkások munkaerő vándorlása 37 helység felé irányul, addig a más foglalkozásokat űző 863 dolgozó 40 helységben talál munkalehetőséget.

A gyergyóremetei erdőmunkások iskolai végzettség szerinti megoszlása

Ezeknek adatait az életkort és iskolai végzettséget is feltüntető összesített táblázatban, az illető helységben dolgozók összlétszámának sorrendjében adjuk:

Sor-szám	Helység	A dolgozók száma	Életkora	Iskolai végzettsége			Összesen
				IV. osztály	VIII. osztály	XII. osztály	
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Gyergyószentmiklós	336	20 év alatt	3	100	28	131
			20–25 között	–	37	14	51
			25–30 között	9	41	2	52
			30 év fölött	38	57	7	102
			<i>összesen</i>	50	235	51	336
2.	Csíkszereda	68	20 év alatt	–	31	3	34
			20–25 között	–	14	8	22
			25–30 között	–	3	–	3
			30 év fölött	3	6	–	9
			<i>összesen</i>	3	54	11	68

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Imreh István: Változó valóság

1	2	3	4	5	6	7	8
3.	Maroshévíz	54	20 év alatt	–	14	1	15
			20–25 között	2	11	–	13
			25–30 között	–	11	–	11
			30 év fölött	7	8	–	15
			<i>összesen</i>	9	44	1	54
4.	Brassó	52	20 év alatt	–	18	–	13
			20–25 között	–	7	–	7
			25–30 között	4	8	–	12
			30 év fölött	8	12	–	20
			<i>összesen</i>	12	40	–	52
5.	Hodos	40	20 év alatt	3	7	2	12
			20–25 között	1	7	–	8
			25–30 között	7	1	–	8
			30 év fölött	9	3	–	12
			<i>összesen</i>	20	18	2	40
6.	Balánbánya	23	20 év alatt	–	1	–	1
			20–25 között	–	5	–	5
			25–30 között	4	4	1	9
			30 év fölött	6	2	–	8
			<i>összesen</i>	10	12	1	23
7.	Gyergyószárhegy	22	20 év alatt	1	1	–	2
			20–25 között	–	2	–	2
			25–30 között	5	3	–	8
			30 év fölött	4	6	–	10
			<i>összesen</i>	10	12	–	22
8.	Kolozsvár	17	20 év alatt	–	4	1	5
			20–25 között	–	3	–	3
			25–30 között	–	1	1	2
			30 év fölött	5	2	–	7
			<i>összesen</i>	5	10	2	17
9.	Marosvásárhely	14	20 év alatt	–	6	–	6
			20–25 között	–	5	2	7
			25–30 között	–	1	–	1
			30 év fölött	–	–	–	–
			<i>összesen</i>	–	12	2	14
10.	Szatmár	14	20 év alatt	–	–	–	–
			20–25 között	–	4	1	5
			25–30 között	1	1	–	2
			30 év fölött	5	2	–	7
			<i>összesen</i>	6	7	1	14
11.	Tengerpart	13	20 év alatt	–	9	2	11
			20–25 között	–	–	–	–
			25–30 között	–	2	–	2
			30 év fölött	–	–	–	–
			<i>összesen</i>	–	11	2	13
12.	Gyilkostó	12	20 év alatt	–	7	–	7
			20–25 között	–	2	–	2
			25–30 között	1	1	–	2
			30 év fölött	–	1	–	1
			<i>összesen</i>	1	11	–	12
13.	Bukarest	8	20 év alatt	–	1	1	2
			20–25 között	–	1	2	3
			25–30 között	–	1	–	1
			30 év fölött	1	1	–	2
			<i>összesen</i>	1	4	3	8

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Imreh István: Változó valóság

1	2	3	4	5	6	7	8
14.	Sepsiszentgyörgy	8	20 év alatt	–	7	–	7
			20–25 között	–	1	–	1
			25–30 között	–	–	–	–
			30 év fölött	–	–	–	–
			<i>összesen</i>	–	8	–	8
15.	Székelyudvarhely	7	20 év alatt	–	4	–	4
			20–25 között	–	1	–	1
			25–30 között	–	–	–	–
			30 év fölött	2	–	–	2
			<i>összesen</i>	2	5	–	7
16.	Temesvár	6	20 év alatt	1	3	–	4
			20–25 között	–	1	–	1
			25–30 között	–	–	–	–
			30 év fölött	1	–	–	1
			<i>összesen</i>	2	4	–	6
17.	Vasláb	6	20 év alatt	–	1	–	1
			20–25 között	–	1	–	1
			25–30 között	–	1	–	1
			30 év fölött	2	1	–	3
			<i>összesen</i>	2	4	–	6
18.	Szászrégen	4	20 év alatt	–	2	–	2
			20–25 között	–	2	–	2
			25–30 között	–	–	–	–
			30 év fölött	–	–	–	–
			<i>összesen</i>	–	4	–	4
19.	Nagyszeben	4	20 év alatt	–	–	–	–
			20–25 között	–	1	–	1
			25–30 között	–	–	–	–
			30 év fölött	1	2	–	3
			<i>összesen</i>	1	3	–	4
20.	Galócás	3	<i>összesen</i>	–	2	1	3
21.	Vajdahunyad	3	<i>összesen</i>	–	2	1	3
22.	Kilyénfalva	3	20 év alatt	3	–	–	3
23.	Arad	2	20–25 között	–	1	1	2
24.	Bélbor	2	20 év alatt	–	1	–	1
			25–30 között	–	2	–	2
25.	Tusnád	2	20 év alatt	–	2	–	2
26.	Gyergyóalfalu	2	30 év fölött	2	–	–	2
27.	Borszék	1	20–25 között	–	1	–	1
28.	Béles	1	20–25 között	–	1	–	1
29.	Caracal	1	20–25 között	–	1	–	1
30.	Déda	1	30 év fölött	–	1	–	1
31.	Gyulafehérvár	1	25–30 között	–	1	–	1
32.	Kovászna	1	20–25 között	–	–	1	–
33.	Kézdivásárhely	1	20 év alatt	–	1	–	1
34.	Ratosnya	1	30 év alatt	1	–	–	1
35.	Resica	1	20 év alatt	–	1	–	1
36.	Szászváros	1	30 év fölött	1	–	–	1
37.	Szecseleváros	1	30 év fölött	1	–	–	1
38.	Tulcea	1	20–25 között	–	1	–	1
39.	Zalatna	1	30 év fölött	–	–	–	–
40.	Gyergyóditró	125	osztályozatlan				

Az erdőmunka gépesítése, a fiatalság szakmai felkészültségének sokoldalúsága hozzájárult az erdőmunka hagyományának gyengüléséhez. A más szakmákat választó fiatal nemzedék szívesebben vállalja a napi ingázást.

A szocialista iparosítás magasabb fokú szakmai felkészültséget követel minden ifjútól. Érthető, ha ennek következtében a választott szakmák (megterheltségi sorrendet követő) táblázatában az iskolai végzettséggel való összefüggések is felfedezhetők.

Mesterség	Összesen fő	Ebből		
		I-IV	V-VIII	IX-XII
		osztályt végzett		
Asztalos	202	63	129	10
Kőműves	132	8	120	4
Ács	131	49	77	5
Fűrészgyári munkás	66	29	37	-
Szövőmunkás	58	2	38	18
Gépkocsivezető	39	2	36	1
Lakatos	26	1	16	9
Kötőmunkás	19	-	14	5
Víz-gázszerelő	16	-	16	-
Varrónő	16	-	12	4
Pincér	13	1	11	1
Villanyszerelő	13	1	12	-
Bányász	13	12	1	-
Esztergályos	8	-	7	1
Utász	5	5	-	-
Fonómunkás	5	-	3	2
Tisztviselő	4	-	2	2
Hegesztő	3	-	3	-
Kárpitos	2	-	2	-
Autószerelő	2	-	1	1
Nyomdász	1	-	1	-
Fodrász	1	-	1	-
Laboráns	1	-	-	1
Áruszakértő	1	-	-	1
Órás	1	-	1	-

Gyergyóremete tehát az országgal együtt fejlődik, s ez lakóinak tudatában is észlelhető változásokat idéz elő. A remetei ember is tudja, a szocializmus műszaki-anyagi bázisának tökéletesítése érte is történik és azt is, hogy munkájával neki is kötelessége hozzájárulni a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom kiteljesítéséhez.

A falu életében végbement szerkezeti változásokban ennek az új tudatnak a kikristályosodása tapintható ki.